

**Sprawozdanie z badań oraz program prac konserwatorskich dla ścian,
sklepienia i empor kościoła p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny
w Lubawce**

Opracowanie: mgr Marcin Ciba

mgr Izabela Wójcik

2024

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	3
Historia	3
Opis obiektu	3
Kościół	3
Polichromia ścian	5
Empory boczne oraz empora muzyczna.....	5
Stan zachowania.....	6
Ściany	6
Empory	6
Badania stratygraficzne	7
Budowa technologiczna obiektów na podstawie warstw widocznych w wykonanych sondach stratygraficznych	22
Stratygrafia ścian i detalu architektonicznego	22
Stratygrafia empor.....	23
Program prac konserwatorskich	28
Założenia konserwatorskie	28
Proponowane postępowanie konserwatorskie.....	33
Ściany kościoła.....	33
Partie polichromowane –w przypadku ich odkrycia np. na sklepieniu	35
Empory	37
Dokumentacja fotograficzna	39

Wstęp.

Historia¹

Lubawka datowana jest od roku 1292. Wtedy też po raz pierwszy wymieniony jest kościół w Lubawce — świątynia była prawdopodobnie drewniana. Kościół murowany wzniesiono w latach 1609-1615.

W roku 1709 prowadzono przebudowę świątyni, która otrzymała nowe sklepienie kolebkowe. W 1734 w wyniku największego w historii miasta pożaru zniszczony został dach kościoła i nowe sklepienia, spłonęło wyposażenie świątyni, stopiły się dzwony i hełm wieży. Ówczesny opat klasztoru Benedykt II Seidel podjął natychmiastowe działania niosące pomoc miastu. W roku 1735 odbudowano sklepienia kościoła według projektu budowniczego klasztoru krzeszowskiego Antoniego Józefa Jentscha, który kierował także całością prac przy odbudowie miasta. Razem z nim pracowali mistrzowie: Georg Wincker, Thomas Schindler, Franz Anton Schóbel, kamieniarz F.X. Thomasberger z Ołomuńca oraz snycerz Józef Ch. Schlesinger z Kutnova — autor ołtarza głównego kościoła. Temu zespołowi kościół w Lubawce zawdzięcza najprawdopodobniej swój obecny wygląd.

W 1801 r. Christian Friedrich Ziefert odlał nowy dzwon świątyni.

W 2 poł. XIX i na pocz. XX w. kościół był remontowany. Wnętrze kościoła utrzymane jest w stylu dojrzałego baroku, architektura zewnętrzna w rozwiązaniach konstrukcyjnych i bryle (system przypór) nawiązuje do gotyku, wieża posiada cechy renesansowe.

Opis obiektu

Kościół²

Kościół orientowany, założony na planie prostokąta z wyodrębnioną, półkolistą apsydą i dostawioną na osi od zachodu, kwadratową wieżą. Korpus kościoła jest trójnawowy, sześcioprzęsłowy, przęsła nawy głównej i naw bocznych nakryte sklepieniem żaglastym,

¹ rozdział z karty białej obiektu autor: W. Ulaniecki

² j.w.

apsyda sklepiona konchą. Przy elewacji południowej dobudowana kruchta na planie kwadratu, na wysokości trzeciego przęsła od zachodu, Przy elewacji północnej również kruchta na planie kwadratu przy tym samym przęsle oraz, założona na planie prostokąta, zakrystia położona przy wschodnim krańcu elewacji.

Korpus kościoła posadowiony jest na cokole, oszkarpowany, z wyodrębniona półkolistą apsydą, nakryty jest wysokim dachem dwuspadowym, od strony zachodniej naczółkowym, nad apsydą przechodzącym w dach stożkowy. Do korpusu od strony zachodniej dostawiona jest wąska, wysmukła bryła wieży: dwukondygnacyjna, zwieńczona stożkowo-cebulastym hełmem ustawionym na kolumnowej galerii. Pierwszą kondygnacja wieży ma formę prostopadłościanu, który w drugiej przechodzi w ośmiobok, taki sam obrys posiada galeria. Przy elewacji południowej znajduje się niewielka bryła kruchty nakrytej dachem trójspadowym, po stronie przeciwległej również kruchta o takich samych gabarytach nakryta dachem dwuspadowym oraz przy wschodnim krańcu tej elewacji większa bryła zakrystii nakryta dachem trójspadowym.

Architekturę zewnętrzną kościoła cechuje kubiczność i statyczność zwartej bryły korpusu wyraźnie skonstrastowana z wysmukłą wieżą. co daje efekt braku koordynacji przestrzennej, widoczny również w przypadku dostawionych krucht i zakrystii.

WNĘTRZE: halowe. trójnawowe, z wydzielonym prezbiterium oraz chórem muzycznym po stronie zachodniej i emporami w nawach bocznych. Sześcioprzęsłowa nawa główna nakryta jest systemem sklepień żaglastych oddzielonych gurtami. Podobny system sklepień w nawach bocznych — tutaj oś przęsła ustawiona jest prostopadle do osi przęsła nawy głównej. Sklepienia oparte są na masywnych, czworobocznych filarach ze sfazowanymi narożami. Filary osadzone są na wysokich cokołach. bazy filarów są profilowane, trzony gładkie, opilastrowane z czterech stron. Płaskie trzony pilastrów pokryte są malowanym ornamentem roślinnym (liście akantu). Głowica zbudowana jest z liścia akantu przechodzącego w wolutowe zwoje, powyżej których wklęsły abakus dekorowany jest ornamentem roślinnym (pięciopłatkowy kwiat). Filar zamknięty jest rozbudowanym belkowaniem, z mocno wysuniętym profilowanym i gierowanym gzymsem.

Gurty naw bocznych wsparte są dodatkowo na przyściennych pilastrach wyrastających ponad balkonami, ukształtowanych jak pilastry przy filarach za wyjątkiem akantowych głowic. System wewnętrznych podpór odpowiada rozmieszczeniu szkarp na zewnątrz kościoła.

Perspektywiczny, scenograficzny układ wnętrza nawy głównej kieruje wprost na sklepienie konchą. jednoprzęsłowe prezbiterium, jasno oświetlone dwoma wysokimi oknami. Posadzka prezbiterium podniesiona jest o jeden stopień w stosunku do posadzki korpusu.

Polichromia ścian

Obecnie ściany i sklepienie kościoła poryte są polichromią pochodzącą z lat siedemdziesiątych. Jest to dekoracja w mocno zawężonej ugrowo-brązowej kolorystyce składająca się z ornamentów roślinnych i geometrycznych podkreślających na przykład szwy sklepienia, pilastry na filarach czy rozbudowane głowice filarów. Zastosowano jedynie akcenty koloru zielonego (akantowe głowice pilastrów) i błękitu. Dolne partie ścian pomalowane są na białą, podobnie jak całość prezbiterium.

Empory boczne oraz empora muzyczna

Empory naw bocznych oparte na wspornikach, poniżej których umieszczone są krótkie pilastry osadzone na przyściennych cokołach (ukształtowane jak cokoły filarów). odgródzone są falistą pełną balustradą i zajmują 2/3 szerokości nawy bocznej. Umieszczone zostały między oknami dolnego i górnego rzędu dzieląc ścianę nawy bocznej na dwie kondygnacje. W ten sposób wnętrze zaplanowane jako hala nabrało cech układu bazylikowego (patrząc z boku). Wejście na emporę prowadzi krętymi schodami umieszczonymi przy emporze muzycznej (strona zachodnia). Empora ta umieszczona na szerokość i głębokość przeszła zamknięta jest falistą, pełną balustradą. Przejście pod balkonem otwarte szeroką arkadą z pełnym łukiem, powtarza układ przeszły korpusu — sklepienie żaglaste oparte jest tutaj na bazach filarów. Pod emporą wejście do kościoła zamknięte łukiem pełnym nadwieszonym.

Empora wsparta jest na wspornikach umieszczonych na granicy poszczególnych przęseł. Powyżej wsporników na balustradzie umieszczone są pary dość szerokich pilastrów akcentujących podział balustrady empor. Balustrada jest wygięta w delikatny łuk rozciągnięty pomiędzy dwoma takimi pilastrami. Balustrada wykonana jest jako pełna, wykonana z lekko wygiętych desek o nieozdobionej płaszczyźnie z widocznymi połączeniami pionowymi elementów, od góry i dołu zamkniętych profilowaną listwą. Górna lista przechodzi w parapet balustrady. Obecnie powierzchnia balustrady pokryta jest głównie monochromią w kolorze ścian. Płaskie podniebia empor ozdobione są tym samym motywem ornamentalno roślinnym co ściany.

Stan zachowania

Ściany

Stan zachowania obecnie eksponowanej polichromii jest zły. Spoiwo, o które oparte były zastosowane tutaj farby uległo prawie całkowitej degradacji, co skutkuje osypywaniem się warstwy. Powierzchnia tej polichromii jest również mocno zabrudzona, przez co wnętrze traci na odpowiednim odbiorze estetycznym. Powierzchnia drugiej z kolei najmłodszej warstwy jest również pociemniała i także częściowo się osypuje. Pod tą warstwą zaś znajduje się pobiała wapienna w dwóch warstwach o stosunkowo dobrym stanie zachwania.

Najgorszym stanem technicznym tynków pokrywających ściany charakteryzują się partie usytuowane przy zachodniej wieży. Widoczne są tam pęknięcia tynku, część dość znacznych – wpływ wieży. Również w dolnych partiach tej części jak i przedsionka umieszczonego w podstawie wieży zaobserwować można niepokojące ślady zawilgocenia murów. W tej partii widoczne są nowsze tynki, które wiążą się z naprawami tych fragmentów, jednak wilgoć jest tam ciągle problemem, co objawia się wykwitami i osypywaniem się także wymienionych tynków. Powodem zawilgocenia tego obszaru może być brak odpowiedniego odprowadzenia wody opadowej z wieży, która ściekając po ścianie wpływa po betonową opaskę wykonaną wokół wieży. Widoczne jest również, iż system orynnowania korpusu kościoła, który kończy się przy ścianach wieży nie jest w stanie odebrać całości wody właśnie przy granicy z wieżą.

Woda przedzierając się przez rynnę w tym miejscu niszczy gzyms kamienny poniżej dachu i również ścieka po ścianie pod pas betonu. Pas z nieprzepuszczalnej zaprawy jest popękany, co sprzyja wnikaniu wody, ale uniemożliwia jej odparowywanie prosto z gruntu, więc wilgoć migruje w mury odparowując do wnętrza. Na zewnątrz zastosowane są tynki cementowe również uniemożliwiające wysychanie murów.

Empory

Stan zachowania empor nie jest dobry. Eksponowane partie empory są kilkakrotnie przemalowane i obecnie widoczna jest na nich polichromia odpowiadająca polichromii ścian. Na ławkach empor widoczne są ślady intensywnej działalności szkodników technicznych drewna, co prowadzi do osłabienia wytrzymałości drewna. Przy takim elemencie jak drewniane empory jest to bardzo niepokojące zjawisko. Na empory prowadzą drewniane

kręcone klatki schodowe, których powierzchnia jest również przemalowana. Widoczne i tutaj są ślady żerowania owadów. Niebezpiecznym zjawiskiem jest również obluzowanie się kotwień do ścian, które utrzymują stabilność klatek schodowych.

Badania stratygraficzne

Zgodnie z uzyskanym pozwolenie w 2024 roku przeprowadzono badania stratygraficzne na ścianach kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Lubawce. Wykonano szereg sond schodkowych w celu ustalenia ilości, jakości oraz wzajemnych oddziaływań nawarstwień na ścianach kościoła.

Fot. 1 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment wnętrza- widok w stronę północnego wejścia do kościoła. Widoczne usytuowanie trzech sond stratygraficznych.

Fot. 2 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana z prawej strony obrazu wiszącego powyżej północnego wejścia do kościoła. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 1.

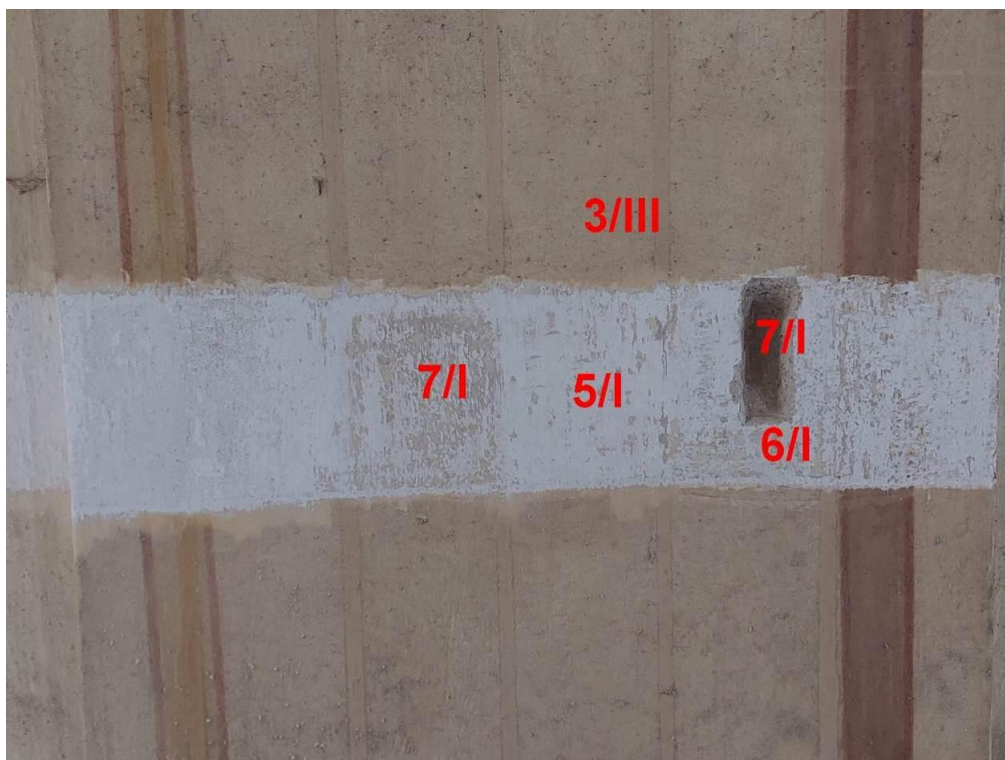
Fot. 3 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana z lewej strony obrazu wiszącego powyżej północnego wejścia do kościoła. Na sondzie widoczna warstwa tynku (7/I) oraz najstarszych zachowanych pobiał (6/I).

Fot. 4 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana z lewej strony obrazu wiszącego powyżej północnego wejścia do kościoła, na wsporniku empory. Na sondzie widoczna warstwa tynku (7/I) oraz najstarszych zachowanych pobiał (6/I).

Fot. 5 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment wnętrza- widok w stronę wschodnią na północne filary między nawowe (widoczny filar z amboną). Widoczne usytuowanie trzech sond stratygraficznych.

Fot. 6 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana na zachodniej ścianie pierwszego północnego filaru międzynawowego. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 1.

Fot. 7 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana na zachodniej i północnej ścianie pierwszego północnego filaru międzynawowego. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 1.

Fot. 8 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment wnętrza- widok na glif drugiego okna (licząc od prezbiterium) w północnej ścianie kościoła. Widoczne usytuowanie sondy stratygraficznych.

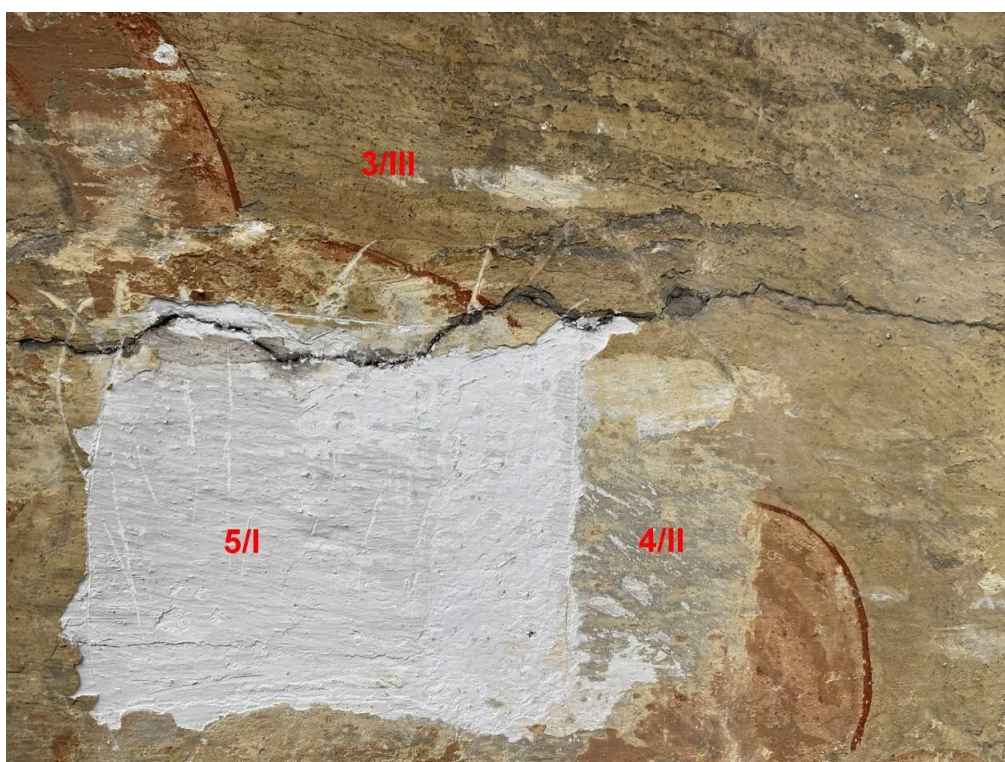
Fot. 9 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana w glifie okiennym. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 1.

Fot. 10 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment wnętrza- widok na trzeci od zachodu wspornik południowej empory kościoła. Widoczne usytuowanie sondy stratygraficznych.

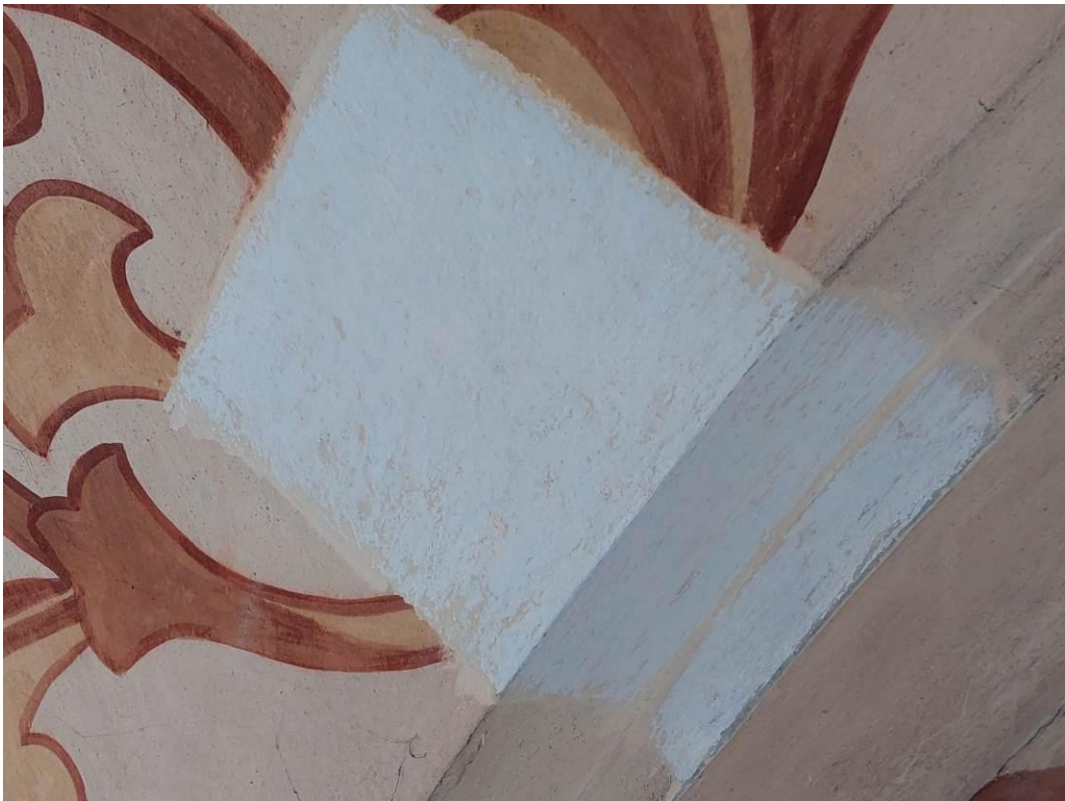
Fot. 11 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana w dolnym narożniku wspornika. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 1.

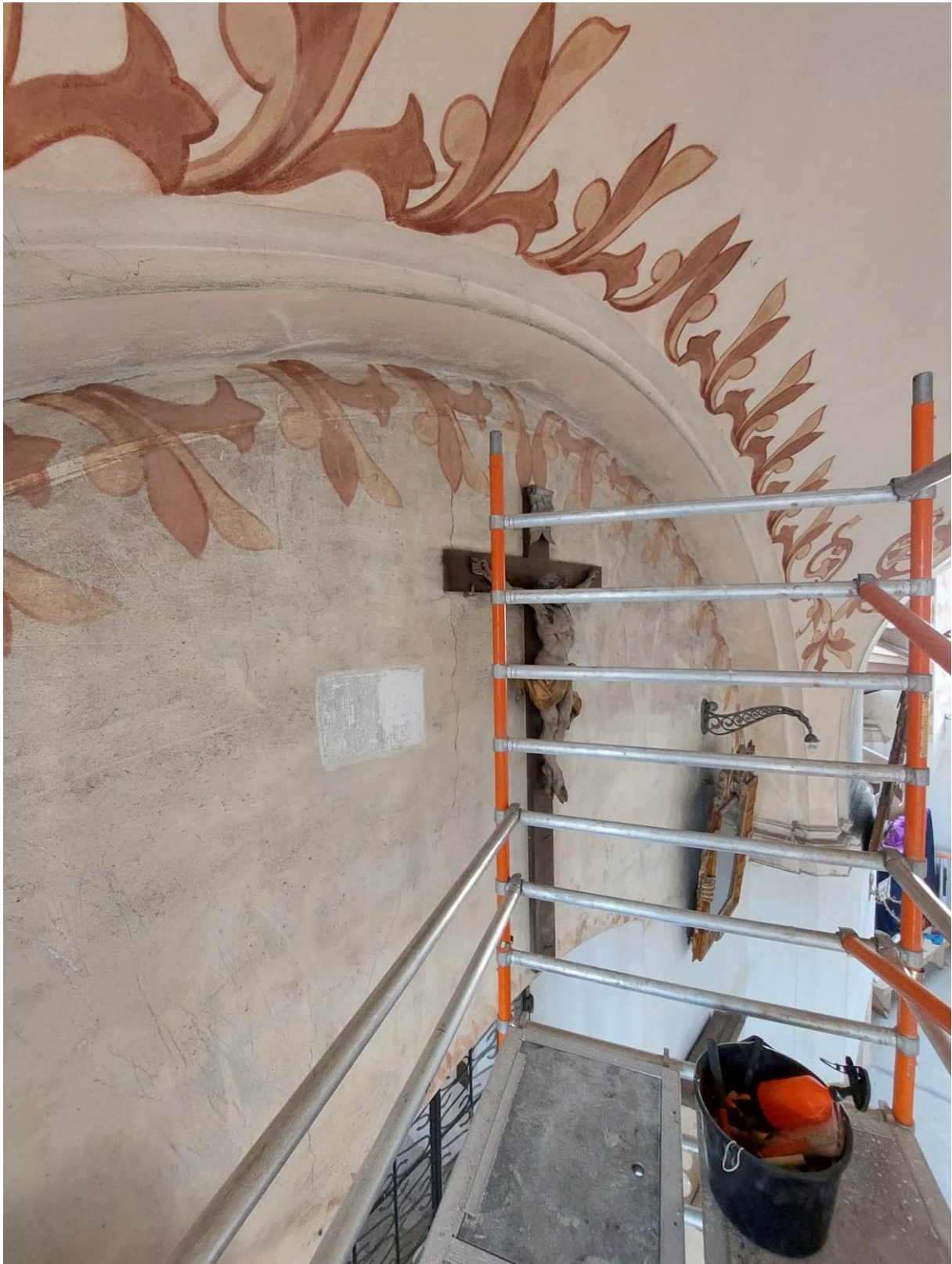
Fot. 12 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda schodkowa. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 1.

Fot. 13 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment sondy schodkowej. Widoczna cegła i kamień, z którego wymurowane są filary międzynawowe.

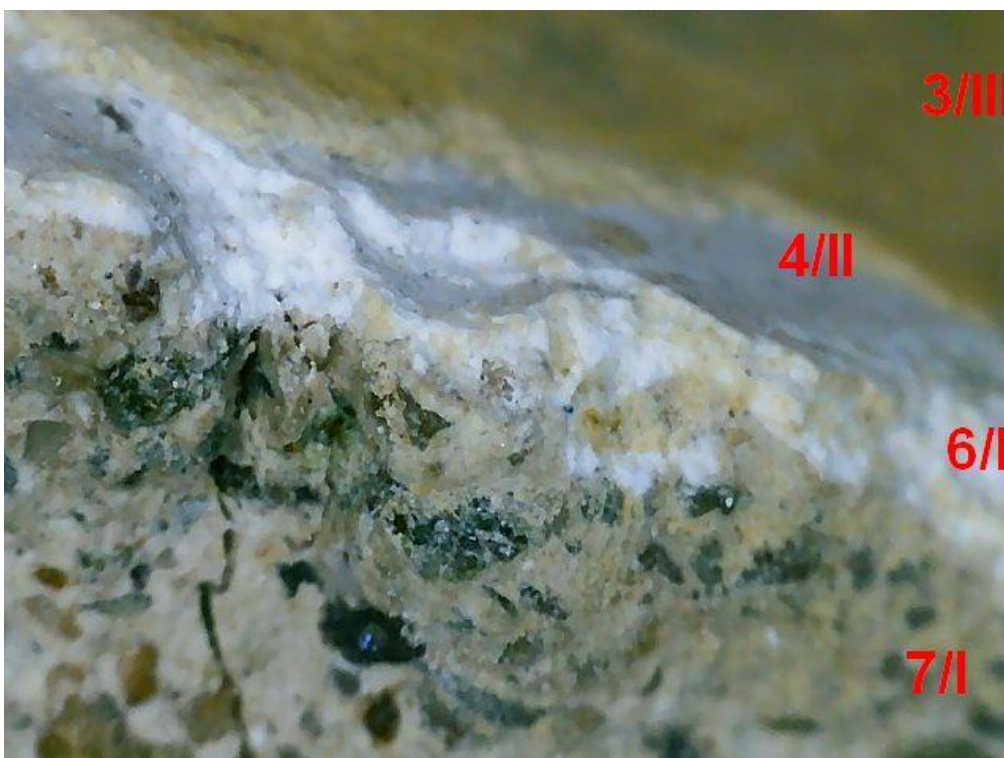
Fot. 14 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana na łuku przy zachodnim wejściu do kościoła. Odslonięta pobiała - najstarsza z warstw występujących na wyprawie tynkowej.

Fot. 15 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana ponad zachodnim wejściem do kościoła. Odsłonięta pobiała - najstarsza z warstw występujących na wyprawie tynkowej oraz XIX-wieczna (?) warstwa (4/II).

Fot. 16 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana na ścianie południowej ponad emporą. Odsłonięta warstwa 4/II. Widoczny fragment imitacji kanelowania. Widoczny również bardzo zły stan zachowania obecnie eksponowanej warstwy malarskiej, która jest mocno spudrowana i osypuje się.

Fot. 17 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Zdjęcie mikroskopowe przekroju przez warstwy w sondach stratygraficznych. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 1.

Fot. 18 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana na jednym z kapiteli pilastrów. Odslonięta pobiała - najstarsza z warstw występujących na wyprawie narzutu. Widoczny brak różnicowania kolorystycznego elementów sztukatorskich.

Fot. 19 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda usytuowana na jednym z kapiteli pilastrów. Odsłonięta pobiała - najstarsza z warstw występujących na wyprawie narzutu. Widoczny brak zróżnicowania kolorystycznego elementów sztukatorskich. Widoczne szwy na wolicie mogące świadczyć o korzystaniu z fragmentów odlewanych przy wykonywaniu kapiteli.

Budowa technologiczna obiektów na podstawie warstw widocznych w wykonanych sondach stratygraficznych

Stratygrafia ścian i detalu architektonicznego

Na podstawie obserwacji nawarstwień odsłoniętych w wykonanych sondach stratygraficznych ustalono następującą stratygrafię nawarstwień. Dotyczy ona ścian kościoła bez sklepienia.

WARSTWY TECHNOLOGICZNE	OZNACZENIE GRAFICZNE	DATOWANIE	FAZA CHRONOLOGICZNA	CHARAKTERYSTYKA WARSTWY
1		XXI w.	IV	Współczesna biała monochromia dolnych partii ścian i filarów
2				Współczesne uzupełnienia zapraw - głównie partie przy posadzce
3		lata 70-te XX w.	III	Współcześnie eksponowana polichromia
4		XIX w. (?)	II	Polichromia
5			I	Warstwa pobiały
6				Warstwa pobiały
7				Zaprawa piaskowo-wapienna
8				Wątek mieszany ścian i filarów kościoła

Tabela 1 Lubawka, Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP, budowa stratygraficzna ścian.

Sondy schodkowe ujawniły obecność ośmiu warstw technologicznych na ścianach kościoła. Na ścianach wykonany z cegły i kamienia położony jest gruby tynk (7/I). Tynk ten ma widoczną szeroką gradację kruszywa, wtrącenia grudek wapna, fragmenty włókien roślinnych. Tynk jest dość mocny, co może sugerować jakiś dodatek cementu, co przy XIX-wiecznych tynkach jest możliwe.

Na powierzchni tynku, we wszystkich wykonanych sondach widoczna jest pobiała położona w dwóch warstwach (warstwa 6/I i 5/I). Obie warstwy raczej należą do jednej warstwy chronologicznej, gdyż, najniżej położona pobiała ma jasną, niezabrudzoną powierzchnię, sugerującą, iż nie była ona długo wystawiona na działanie różnych czynników środowiskowych, które mogły by ją zabrudzić.

Kolejną warstwą jest warstwa polichromii (4/II) w kolorze zabrudzonej bieli z elementami szarości, czerni. W dekoracji tej wykonano podkreślenia i uzupełnienia architektury takie jak kanelury, podkreślenia narożników wsporników empor. Warstwa ta być może wykonana w technice klejowej mocno pociemniała, zabrudziła się oraz miejscami ma osłabione spoiwo i osypuje się.

Całość tej warstwy w latach 70-tych zamalowano obecnie eksponowaną polichromią. Polichromia w kolorystyce ugrowo-brązowej z niewielkimi akcentami elementami zieleni i błękitów wykonana była zapewne w jakiejś technice klejowej lub kazeinowej. Jednak spoiwo tutaj uległo zupełnej degradacji i na większości partii ścian warstwę tą można bez problemu zetrzeć na sucho.

W dolnych partiach ścian w ostatnich dziesięcioleciach wymieniono częściowo tynki i pokryto je białą warstwą monochromii. Wymiana tynków spowodowana była mocnym zawilgoceniem i degradacją tynków przy posadzce.

Wykonane w obrębie ścian sondy stratygraficzne pozwoliły na potwierdzenie wcześniejszych obserwacji i przypuszczeń, iż ściany kościoła malowane były na biało. Ze względu na wysokość wnętrza nie udało się przeprowadzić badań na sklepieniach. Jednak badania te muszą zostać wykonane na wstępnym etapie postawienia rusztowań do prac konserwatorskich. W wielu monumentalnych kościoła Dolnego Śląska można zaobserwować schemat dekoracji wnętrza, gdzie zastosowano oryginalnie bielone ściany (np. Krzeszów, Lubomierz). Jednak w części tych kościołów sklepienia pokryte są polichromiami. Na obecnym etapie nie jesteśmy w stanie stwierdzić jak jest to w badanym kościele.

Stratygrafia empor

W trakcie badań wykonano również sondę na czole empory. Ze względu na brak odpowiedniego dostępu, badania te należy rozszerzyć również na etapie postawienia

rusztowań do prac, jednak jednoznacznie w wykonanej sondzie można zaobserwować kilka warstw przemalowań oraz obecność zielonej marmoryzacji, która odpowiada marmoryzacji widocznym na ambonie oraz w ołtarzu głównym.

Fot. 20 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Sonda schodkowa na emporze. Czerwone oznaczenia odnoszą się do numeracji wynikającej z opracowanej na podstawie badań stratygrafii - patrz tabela 2.

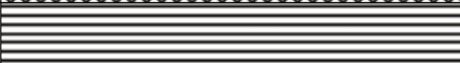

WARSTWY TECHNOLOGICZNE	OZNACZENIE GRAFICZNE	DATOWANIE	FAZA CHRONOLOGICZNA	CHARAKTERYSTYKA WARSTWY
1		lata 70-te XX w.	IV	Obecna polichromia
2		?	III	Zielona warstwa
3		?	II	Mocno pociemniały werniks
4				Biała warstwa polichromii
5		XVIII w.	I	Mocno pociemniały werniks
6				Zielona warstwa polichromii
7				Warstwa podkładowa
8				Drewno

Tabela 2 Lubawka, Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP, budowa stratygraficzna empor.

Fot. 21 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment marmoryzacji ołtarza głównego.

Fot. 22 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment marmoryzacji ambony z kościoła po odsłonięciu spod przemaalowań.

Fot. 23 Lubawka. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment marmoryzacji ambony z kościoła po odsłonięciu spod przelawiań.

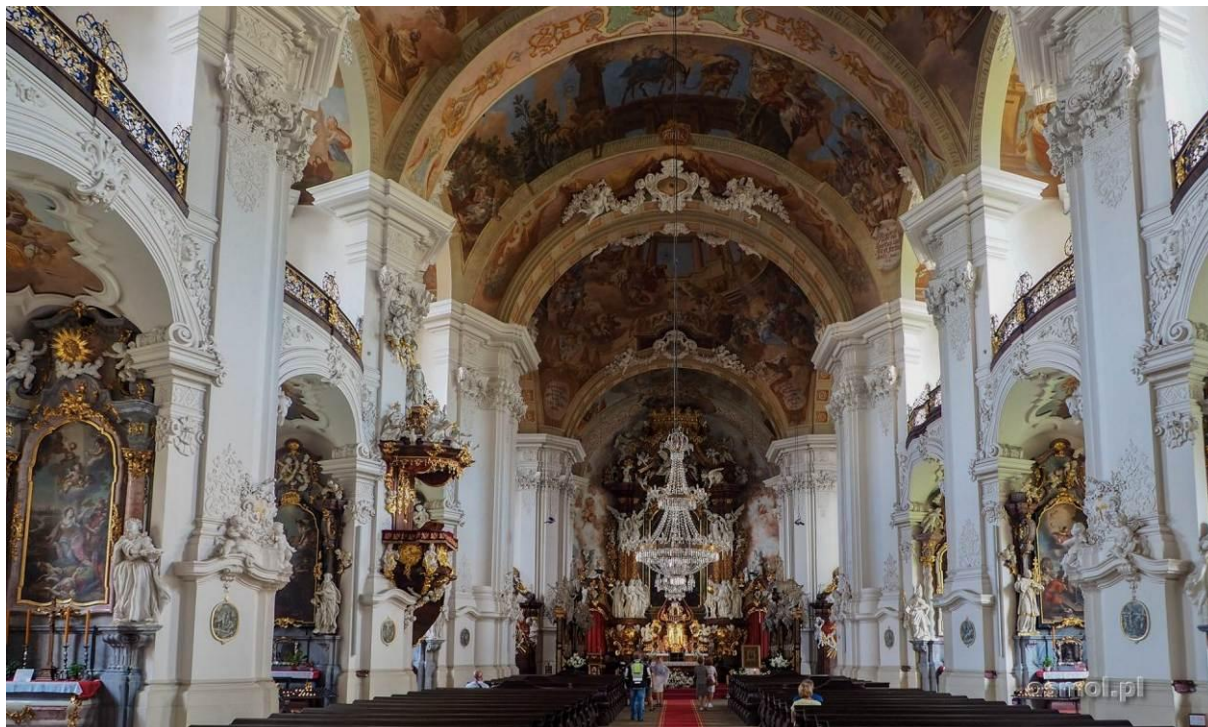
Program prac konserwatorskich

Założenia konserwatorskie

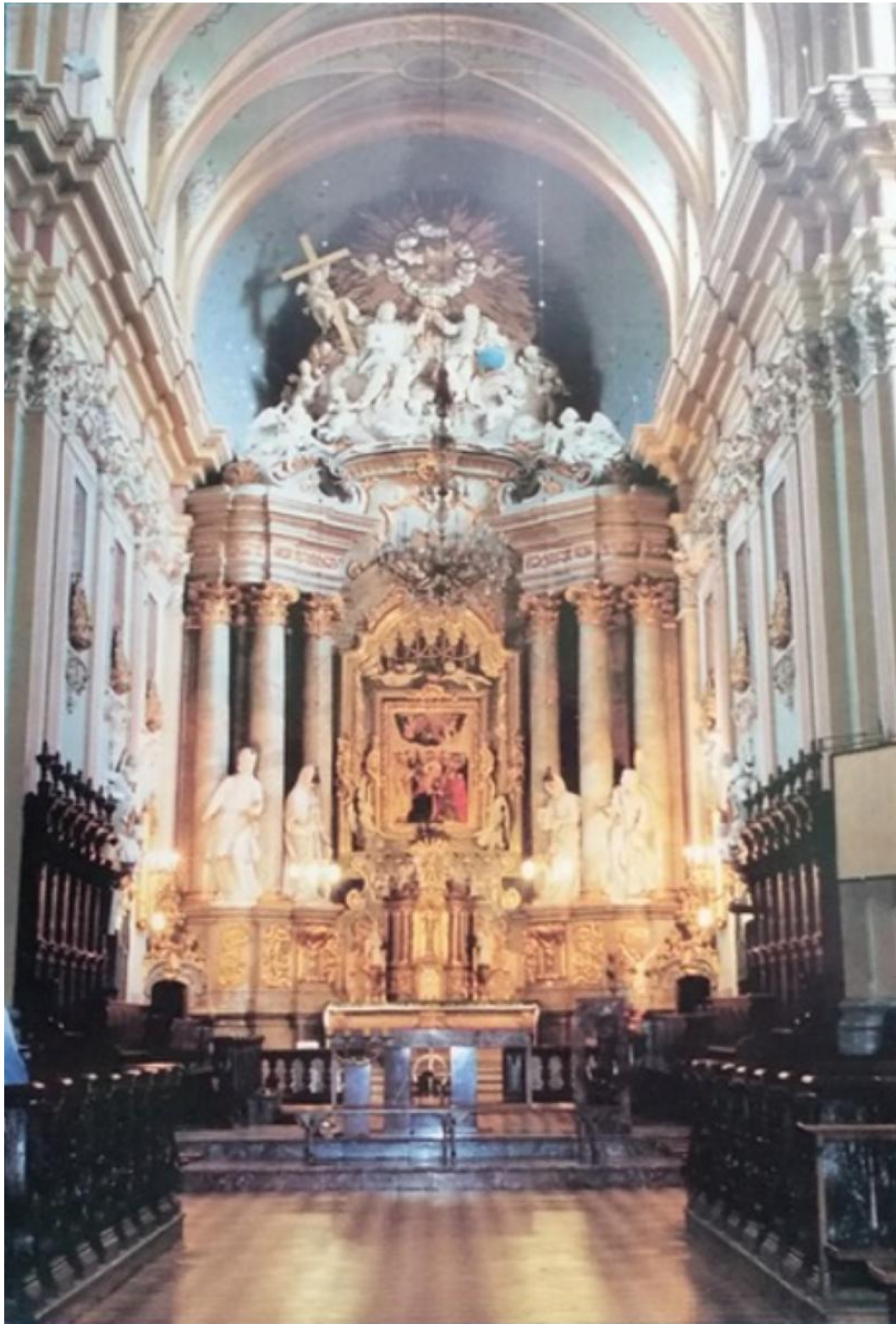
Prace konserwatorskie we wnętrzu kościoła prowadzone są już od wielu lat przywracając świątyni odpowiedni wygląd estetyczny. Zarówno architektura jak i wystrój stanowią wysokiej klasy dzieła sztuki. Obecnie widoczna polichromia wnętrza jednak nie stanowi stosowniej oprawy dla pozostałych dzieł sztuki.

Polichromia ta została wykonana w latach 70-tych XX wieku i jest w dość złym stanie. Kolorystyka oraz mocne zabrudzona powierzchnia sprawiają, iż kunsztowne wyposażenie wnętrza znika i nie jest w pełni czytelne. Wykonanie sond stratygraficznych w wielu miejscach ścian ukazało, iż najprawdopodobniej bogate barokowe wyposażenie eksponowane było pierwotnie na tle monochromatycznych białych ścian. Takie same obserwacje poczyniono już w trakcie trwającej w ostatnich latach konserwacji ambony, gdzie w trakcie demontażu części baldachimu odsłonięto fragmenty białej warstwy wykończeniowej oraz po oględzinach naturalnych odkrywek i ubytków istniejących powyżej empor.

Rozwiązania takie znane są z innych barokowych monumentalnych kościołów jak choćby z pobliskiego Krzeszowa, gdzie polichromowane są jedynie sklepienia lub Starej Wsi (woj. podkarpackie).

Fot. 24 Krzeszów. Opactwo cystersów – wnętrze kościoła. Ściany i pilastry świątyni eksponowane w bieli.
Źródło: <https://www.osmol.pl/krzeszow-opactwo/> [dostęp: 24.05.2023]

Fot. 25 Stara Wieś. Sanktuarium MB Starowiejskiej. Fotografia archiwalna sprzed 2005 roku. Wnętrze przed konserwacją. Źródło: <https://fotopolska.eu/1915980,foto.html?o=b174724> [dostęp: 24.05.2023]

Fot. 26 Stara Wieś. Sanktuarium MB Starowiejskiej. Wnętrze po konserwacji. Stan obecny. Źródło: <https://tropter.com/pl/polska/stara-wies/bazylika-wniebowzicia> [dostęp: 24.05.2023]

Powyższe białe opracowanie ścian w monumentalnych wnętrzach pozwala na lepszą ekspozycję bogatego wystroju oraz dzięki czytelnej grze światłocieni na elementach architektonicznych uczytelnia i uwydatnia bogatą artykulację wnętrza. Podkreśla przez to jego okazałość oraz przywraca barokowy charakter.

W wykonanych odkrywkach i na ścianach powyżej empory odczytać można chronologię poszczególnych nawarstwień. Pod obecnie eksponowaną polichromią widoczna jest dużo uboższa, ale w podobnej ugrowo-szarej kolorystyce monochromia z prostymi i bardzo schematycznymi kanelowaniami na powierzchniach filarów. Zaś pod nią widoczne są warstwy pobiał leżące na zaprawie wapienno piaskowej. Obecnie eksponowana polichromia mocno się pudruje i miejscami nawet przetarcie ścian z kurzu doprowadza do osypywania się tej warstwy.

Stąd proponuje się usunięcie jej i eksponowanie ścian pokrytych warstwą pobiałą. Ze względu na brak dostępu do sklepienia w momencie rozstawienia rusztowań do prac przeprowadzone zostaną badania odkrywkowe na tym niedostępnym elemencie, jak również pozostałe partie ścian zostaną sprawdzone na obecność innych warstw malarskich. W razie odkrycia nowych przesłanek postępowanie konserwatorskie zostanie odpowiednio skorygowane i skonsultowane z przedstawicielami WUOZ.

Prace przy wykończeniu ścian wnętrza powinny poprzedzić odpowiednie działania odnośnie pęknięć i uszkodzeń widocznych na ścianach w partii zachodniej. Na etapie wykonywania sond schodkowych i opracowywania programu konserwatorskiego przeprowadzono konsultacje konstruktorskie, z których wnioski zostaną przedstawione w osobnym opracowaniu.

Należy również podjąć prace przeciwdziałające zawilgacaniu murów w partii zachodniej. Konieczne jest usunięcie zewnętrznej betonowej opaski, odpowiednie ukształtowanie terenu: obniżenie przyrostu gruntu do stanu pierwotnego, spadek terenu od kościoła na zewnątrz i umożliwienie odprowadzenia wody od nich, pokrycie tego terenu niską roślinnością – trawą; lub otoczkami ułożonymi bez podsypki cementowej, na przesiąkliwym podłożu.

Ze względów logistycznych proponuje się skorelowanie prac przy ścianach i sklepieniu z pracami przy balustradzie oraz podniebiu empor. Na czole i podniebiu empor po ustawieniu rusztowań należy poszerzyć badania stratygraficzne. Na obecnym etapie rozpoznania widoczne jest, iż powierzchnia empor była kilkakrotnie przemalowywana a zaobserwowane warstwy poszczególnych polichromii przynajmniej częściowo odpowiadają temu co można było zaobserwować na powierzchni ambony. Tutaj widoczne są dwie warstwy zielonych marmoryzacji, co również widoczne było w przypadku ambony. Zbieżność tych warstw pozwala zakładać, iż prawdopodobnie empory pokryte są marmoryzacją nawiązującą właśnie do oryginalnych marmoryzacji z ambony i ołtarza, przez co zamknęło by się estetyczne opracowanie wnętrza. Stąd proponuje się wykonanie konserwacji balustrady i podniebia empor. Proponuje się tutaj usunięcie późniejszych przemalowań, naprawę uszkodzeń i osłabieni konstrukcji oraz uzupełnienie odsłoniętej polichromii. Ze względu na użytkowy charakter empory dopuszcza się wykonanie niezbędnych wymian najbardziej zniszczonych partii drewna.

Proponowane postępowanie konserwatorskie

Ściany kościoła

Prace konserwatorskie:

Prace we wnętrzu należałoby poprzedzić pracami zmniejszającymi lub likwidującymi zawilgocenie w partii zachodniej kościoła.

1. Montaż rusztowań i zabezpieczenie wystroju kościoła;

Przed montażem rusztowań należy odpowiednio zabezpieczyć poszczególne elementy wystroju. Prawdopodobne jest również, iż część elementów będzie musiała być zdemontowana i zabezpieczona w innym miejscu na czas prac.

2. Badania konserwatorskie

W trakcie prac uzupełnione i rozszerzone zostaną badania stratygraficzne w partiach, które były obecnie niedostępne. Po rozłożeniu rusztowań możliwe będzie również przebadanie partii sklepienia.

3. Usunięcie pudrującej się XX-wiecznej warstwy polichromii;

Bardzo osłabiona warstwa ostatniej polichromii usunięta będzie mechanicznie z zastosowaniem gąbek wishab, czyścików z włókna szklanego, skalpeli i noży szewskich.

4. Naprawa uszkodzeń i pęknięć

W zależności od charakteru i rodzaju uszkodzenia należy zastosować odpowiedni system naprawczy: szycie murów, wzmacnianie sklepienia siatką z włókna węglowego. System należy dobrać i stosować zgodnie z opracowaniem konstruktora.

5. Podklejenie tynków;

W przypadku zlokalizowania odspojen tynków od podłoża należy wykonać iniekcje poprawiające ich adhezję. Podklejenie wykonane zostanie wodnym roztworem preparatu, np. Ledan TB1 o stężeniu ok. 15%.

6. Wymiana tynków dolnych partii w zachodniej części świątyni;

Na czas prac możliwe jest założenie w zawilgoconych partiach tynków ofiarnych, np. Kompressenputz firmy Remmers, które po osuszeniu ścian można usunąć i wykonać docelowe tynki. W miejscach gdzie ciągle widoczny jest problem z wilgocią wewnątrz murów należy zastosować tynki szerokoporowe, które przez jakiś czas są w stanie magazynować zasolenia, np. SP Lewel WTSA firmy Remmers.

7. Uzupelnienie ubytków warstwy zaprawy;

Ubytki zaprawy należy uzupełnić zgodnie z technologią oryginału tj. prawdopodobnie zaprawą wapienno-piaskową w proporcjach 1:3.

8. Uzupelnienie ubytków warstwy pobiał;

Ubytki pobiału należy uzupełnić zgodnie z technologią oryginału tj. odpowiednio rozcieńczonym ciastem wapiennym z ewentualnym dodatkiem drobno mielonego wypełniacza mineralnego. Można zastosować również wapienną szpachlówkę CL Fill Q3 Historic firmy Remmers.

9. Wykonanie monochromatycznej warstwy farby wapiennej;

Na partiach monochromatycznych proponuje się położenie wybranej już w prezbiterium farby Color CI firmy Remmers, kolor nr 24-6.

- Przygotowanie podłoża:

Tynk należy zwilżyć mgłą wodną. Po zakończeniu zwilżania podłoża nakładanie farby rozpocząć po odczekaniu (w zależności od chłonności podłoża i warunków pogodowych) ok. 5 godzin.

- Aplikacja

Po odpowiednim przygotowaniu podłoża nanosi się farbę wapienną opartą o wapno dyspergowane w dwóch cyklach, można ją rozcieńczyć dodając maks. 10% wody.

Po 2 - 3 godzinach od zakończenia malowania oraz na 5 - 6 godzin przed nakładaniem następnej warstwy powłokę malarską zwilżamy mgłą wodną.

Po wymaganym odczekaniu, po procesie nanoszenia mgły wodnej, wykonać drugą powłokę z farby wapiennej.

Kolorystyka i ewentualne jej różnicowanie lub podkreślenie podziałów czy elementów architektonicznych zostaną omówione i ustalone na komisji konserwatorskiej po wykonaniu badań stratygraficznych. W przypadku odkrycia historycznych partii polichromowanych postępowanie konserwatorskie będzie do nich odpowiednio dobrane i ustalone z przedstawicielami WUOZ.

Partie polichromowane –w przypadku ich odkrycia np. na sklepieniu

1. Odslonięcie polichromii;

W przypadku stwierdzenia pozostałości polichromii zostaną one odsłonięte poprzez usunięcie warstw pobiał czy tynków

2. Oczyszczenie powierzchni polichromii;

Warstw malarska zostanie oczyszczona przez delikatne omiatanie i odkurzenie powierzchni. Następnie powierzchnia zostanie wygumkowana gumkami chlebowymi lub oczyszczona miękkimi gąbkami wishab.

3. Utrwalenie osłabionych partii malowidła;

Przed przystąpieniem do zabiegu utrwalania należy wykonać próby na odporność warstwy malarskiej na rozpuszczalniki – etanol, aceton oraz wodę. Na ich podstawie należy ustalić spoiwo utrwalenia. Do utrwalenia proponuje się zastosować (o ile próby nie wypadną inaczej) wodny roztwór polialkoholu winylu (np. Mowiol 4-88, Mowiol 4-98, Poval GP-18 w stężeniu 3-5%) lub nanowapno. Przed utrwaleniem wybranym spoiwem należy wykonać niewielką próbę utrwalenia malowidła w mało widocznym miejscu.

4. Podklejenie oryginalnych tynków;

W miejscach odspojień tynków od podłoża należy wykonać iniekcje poprawiające ich adhezję. Podklejenie wykonane zostanie wodnym roztworem preparatu np. Ledan TB1 o stężeniu ok. 15%.

5. Uzupelnienie ubytków warstwy zaprawy;

Ubytki zaprawy należy uzupełnić zgodnie z technologią oryginału tj. prawdopodobnie zaprawą wapienno-piaskową w proporcjach 1:3.

6. Uzupelnienie ubytków warstwy pobiał;

Ubytki pobiału należy uzupełnić zgodnie z technologią oryginału tj. odpowiednio rozcieńczonym ciastem wapiennym z ewentualnym dodatkiem drobno mielonego wypełniacza mineralnego. Można zastosować również wapienną szpachlówkę CL Fill Q3 Historic firmy Remmers.

7. Uzupelnienie ubytków warstwy malarskiej;

Po określeniu zakresu ingerencji estetycznej punktowanie należy wykonać na spoiwie odwracalnym bezpiecznym dla techniki malarskiej oryginału. Proponuje się zastosowanie spoiwa Paraloid B82 rozpuszczonego w alkoholu etylowym mieszanego z sypkimi pigmentami w celu uzyskania żądanego koloru.

8. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej.

Empory

1. Montaż rusztowań i zabezpieczenie wystroju kościoła;

Prace przy balustradzie i podniebiu empor najlepiej byłyby wykonać jednocześnie z pracami przy ścianach.

2. Badania konserwatorskie

Po ustawieniu odpowiedniej wysokości rusztowań należy poszerzyć badania stratygraficzne, w celu sprawdzenia w kilku miejscach ilości i jakości zachowanych nawarstwień oraz ustaleniu zasięgu najstarszej zachowanej polichromii.

3. Usunięcie późniejszych warstw polichromii;

Kolejne warstwy olejnych polichromii należy usunąć w celu odsłonięcia ustalonej w trakcie komisji z przedstawicielami WUOZu po rozszerzonych badaniach warstwy przeznaczonej do ekspozycji. Przeprowadzone zostaną próby z różnego rodzaju rozpuszczalnikami i mieszaninami rozpuszczalników, jak np. V33, Rust Oleum Paint Stripper, AGE firmy Remmers. Zmiękczone warstwy należy usuwać delikatnie skalpelami, szczoteczkami a powierzchnię domyc acetonem/ white spiritem/terpentyną, w zależności od wyników prób.

4. Podklejenie osłabionych warstw;

W przypadku utraty adhezji odsłanianych warstw polichromii zostaną one podklejone klejem króliczym bądź winylowym - Vinavil, przez podsączenie lub impregnację w zależności od potrzeb danego fragmentu.

5. Dezynfekcja i dezynsekcja obiektu.

Jako impregnat do zabezpieczenia drewna przed czynnikami biologicznymi zastosowane zostaną najprawdopodobniej roztwór permetryny, który skutecznie zwalcza szkodniki techniczne drewna oraz pozostaje w strukturze na kilka lat. W przypadku zaobserwowania kolonii pleśni, grzybów zastosować również należy roztwór

Lichenicydy, Preventolu lub innego równoważnego środka zwalczającego i zabezpieczającego przed grzybami.

6. Impregnacja wzmacniająca.

Oslabione partie drewna zostaną zaimpregnowane odpowiednio dobranymi roztworami Paraloidu B72, Hekolu I50 lub Pleksigumu. Zarówno substancja wzmacniająca jak i rozpuszczalnik zostaną dobrane na podstawie prób wpływu danych rozpuszczalników na warstwę polichromii.

7. Naprawa uszkodzeń i pęknięć.

Ze względu na użytkowy charakter obiektu dopuszcza się wykonanie niezbędnych wymian materiału konstrukcji i struktury empor. Wymieniane elementy należy odtworzyć na wzór oryginalnych, z zachowaniem rodzaju drewna, kierunku usłojenia, itp. Nie zagrażające stabilności uszkodzenia zostaną odpowiednio naprawione przez klejenia klejem stolarskim, taszlowania, wzmocnienia kołkowaniem, itp.

8. Uzupelnienie ubytków warstwy zaprawy/podkładu;

Ubytki zaprawy należy uzupełnić zgodnie z technologią oryginału.

9. Werniksowanie pośrednie;

Powierzchnia polichromii zostanie zabezpieczona werniksem ketonowym.

10. Uzupelnienie ubytków polichromii;

Polichromia zostanie uzupełniona w obrębie ubytków metodą naśladowczą farbami olejno-żywicznymi firmy Maimeri lub Renesans.

11. Werniksowanie końcowe;

Powierzchnia polichromii zostanie zabezpieczona werniksem ketonowym.

12. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej.

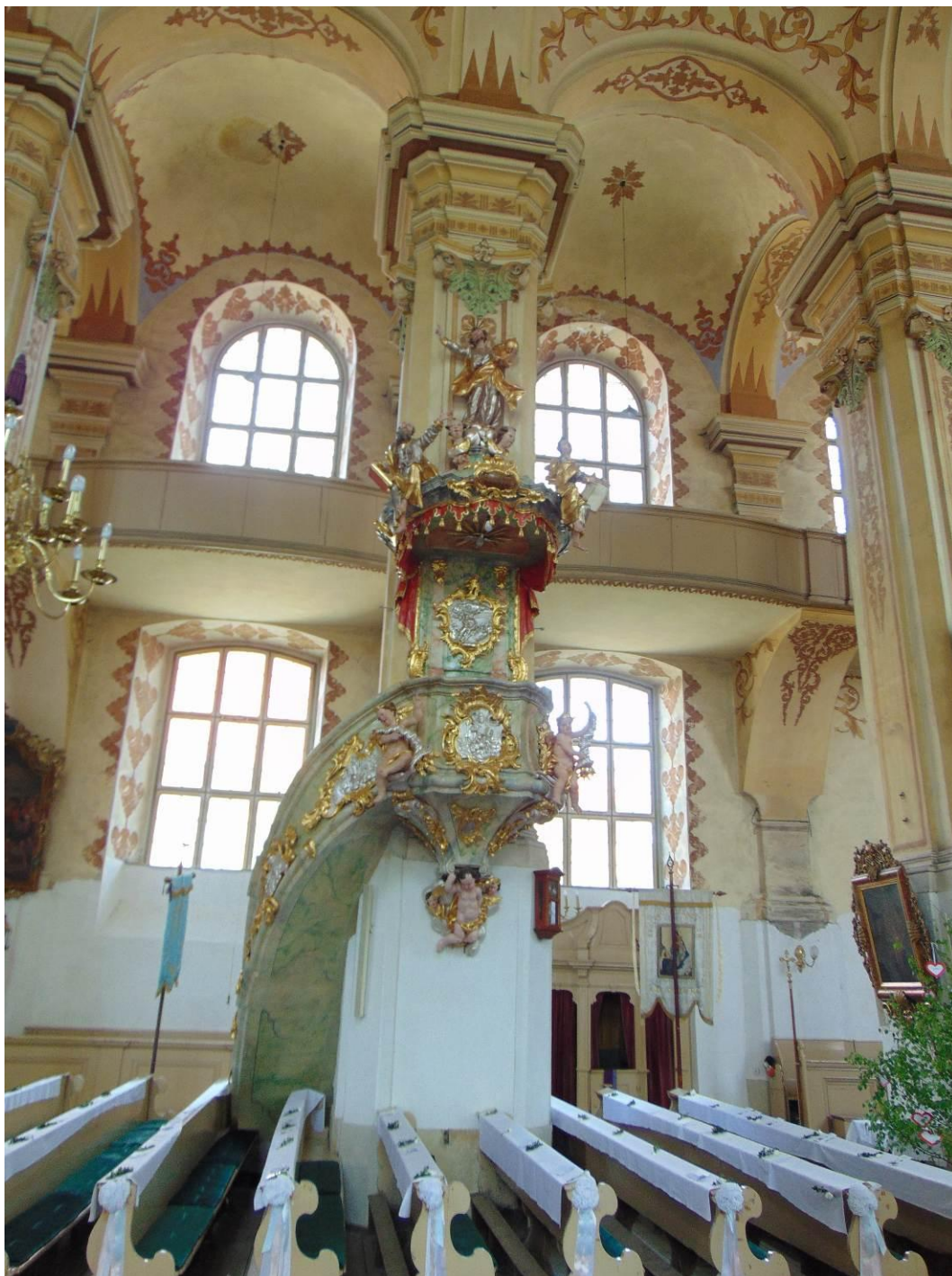
Dokumentacja fotograficzna

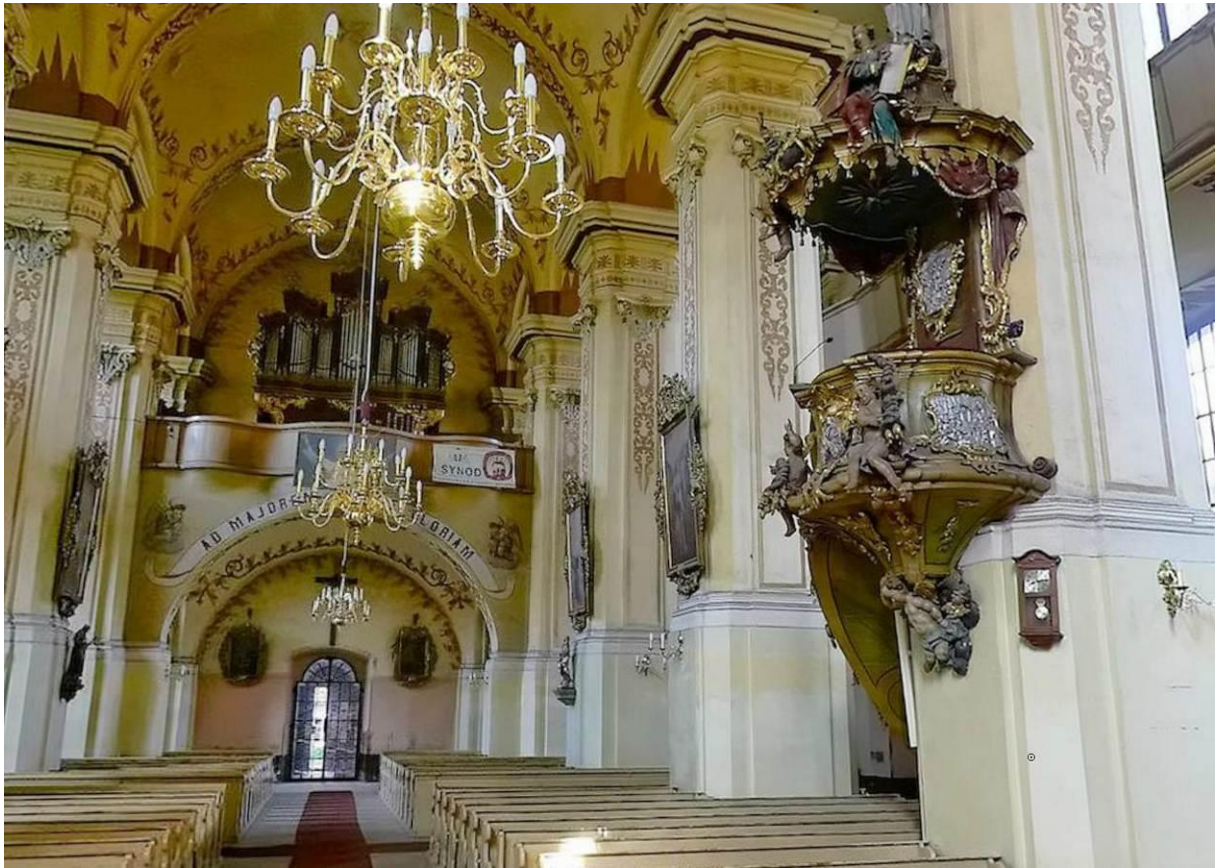
Fot. 27 Lubawka, Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Wnętrze sprzed 2016 roku przed konserwacji ambony.

Fot. 28 Lubawka, Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment wnętrza z amboną i jedną ze stacji drogi krzyżowej po konserwacji. Powierzchnia polichromii mocno zabrudzona a jej charakter nie stanowi dobrego tła dla licznych elementów barokowego wystroju kościoła.

Fot. 29 Lubawka, Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Fragment wnętrza z amboną i jedną ze stacji drogi krzyżowej po konserwacji. Powierzchnia polichromii mocno zabrudzona a jej charakter nie stanowi dobrego tła dla licznych elementów barokowego wystroju kościoła. Widoczna również empora północna.

Fot. 30 Lubawka, Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Wnętrze sprzed 2016 roku sprzed konserwacji ambony. Widoczna empora muzyczna oraz obecna polichromia kościoła.